

Кусик Н.Л.
Одеса

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ФАСІЛІТІ - МЕНЕДЖМЕНТУ В МЕХАНІЗМІ ВІДШКОДУВАННЯ ВИТРАТ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ

У статті розглянуто одна з основних проблем паритетної участі в соціальному відтворенні державного, комерційного та некомерційного секторів – відсутність адекватного для української держави механізму відшкодування витрат у сфері соціального відтворення. Показано необхідність формування економічно ефективного та соціально справедливого механізму, який би позитивно впливав на соціальне відтворення, відображаючи інтереси всіх членів суспільства, враховував існування множинності інвесторів та принцип паритетності. Встановлено, що використання інструментів і методів державно-приватного партнерства, які об'єднують різні пріоритети, інтереси та ресурси задля досягнення спільної мети, в механізмі відшкодування витрат є актуальним та доцільним. Розглянуто особливості застосування державно-приватних договорів про розподіл продукції, концесію та спільну діяльність в трьох основних кластерах сфери соціального відтворення: охорона здоров'я, освіта і наука, культура і мистецтво. Досліджено доцільність використання нової специфічної форми державно-приватного партнерства у сфері соціального відтворення з використанням інструментів фасіліті – менеджменту задля економії бюджетних коштів та залучення альтернативних джерел відшкодування витрат у сферах охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва для їх модернізації та реформування. Дж. 13.

Ключові слова: сфера соціального відтворення, механізм відшкодування витрат, державно-приватне партнерство, фасіліті – менеджмент.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна знаходиться в пошуках формування такої моделі сталого розвитку соціально-економічної системи, яка допускає об'єднання цілей економічного розвитку з розвитком людини, в першу чергу через соціальне відтворення. Це робить особливо актуальною проблему необхідності пошуку нових стратегій і механізмів регулювання соціально-економічних процесів в сфері соціального відтворення.

Основними суб'єктами, що надають послуги в сфері соціального відтворення, є соціальні організації з домінантою одного з трьох видів послуг: охорони здоров'я, освіти і науки та культури і мистецтва. Ці суб'єкти продовжують залишатися одними з менш розвинених у сфері соціального відтворення, значно поступаються за масштабами і якісним характеристикам світовому рівню.

Останнім часом постійно виникає питання можливості забезпечення реально справедливих умов для всіх членів українського суспільства в задоволенні тих чи інших потреб в послугах охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва. Враховуючи множинність інвесторів, що відшкодовують витрати за такі спожиті послуги, досі не вирішеною залишається проблема визначення паритетної участі в цьому процесі державного, комерційного та некомерційного секторів. Розв'язання цієї проблеми лежить у виборі найбільш адекватного для держави механізму відшкодування витрат у сфері соціального відтворення. Є необхідність формування такого, як соціально справедливого, так й економічно ефективного, механізму, який би позитивно впливав на соціальне відтворення, відображаючи інтереси всіх членів українського суспільства.

Функціонування сфер охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва в Україні майже повністю залежить від держави, в тому числі й від бюджетного фінансування, що робить їх дуже вразливими в моменти бюджетних труднощів. Жодного разу, з моменту набуття незалежності, Україні не вдалося вийти на законодавчо встановлений рівень фінансування цих сфер. Державне фінансування охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва є вкрай незадовільним, тому самостійно держава не в змозі виконати всі фінансові зобов'язання та сприйняти сталому розвитку цих сфер. Розвиток і залучення інших джерел відшкодування витрат стримується як недостатньою зацікавленістю приватного та некомерційного секторів, так і негативним відношенням з боку державних органів управління в цілому.

Найімовірнішим механізмом залучення альтернативних джерел відшкодування витрат у сферах охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва для їх модернізації та реформування є, на сьогодні, державно-приватне партнерство. В рамках такого партнерства, в Україні законодавчо встановленими формами його здійснення у сфері соціального відтворення, є концесія, спільна діяльність та інші договори. Особливу увагу варто було б приділити сприянню розвитку та поширенню використання такої нової форми державно-приватного партнерства у сфері соціального відтворення як фасиліті - менеджмент. Незважаючи на поширення в Європі, ця форма партнерства майже невідома в Україні, але вона варта уваги й вітчизняних дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні питання соціально-економічних відносин в сфері соціального відтворення розглядаються не тільки економістами, але й представниками інших суміжних наук, таких як економічна соціологія, політологія, психологія. Деяким проблемам відшкодування витрат на послуги сфери соціального відтворення присвячені наукові праці таких вітчизняних та зарубіжних дослідників як Азар В., Армстронг Г., Вебер М., Вонг В., Жива А., Іванов М., Кротов М., Коляго В., Колесніков І., Меньшикова Г., Плетнікова І., Пузанов А., Песоцька Є., Парсонс Т., Сива С., Сондерс Дж., Софіна Т., Тикоцькій Л., Черниш О.

Вивчення особливостей розвитку сфери охорони здоров'я є предметом цілого ряду зарубіжних і вітчизняних вчених різних шкіл і напрямків. Загальні питання теорії формування ринкових відносин у контексті державного управління охороною здоров'я були предметом наукових досліджень таких українських учених: В.І. Агаркова, М.М. Білінська, Ю.В. Вороненко, О.В. Галацан, Б.І. Герасимчук, В.М. Гиріна, З.С. Гладун, В.І. Євсєєва, Л.І. Жаліло, В.В. Загородній, Б.П. Криштопа, В.М. Лехан, В.Ф. Москаленко, Н.Р. Нижник, Л.А. Пирог, В.М. Пономаренко, І.М. Солоненко, О.І. Черниш, С.В. Шевчук та ін. Формуванню нормативно-правової бази охорони здоров'я присвячені праці В. Бакуменка, Н.Б. Болотіної, Т.Д. Бахтєєвої, Ю.В. Вороненка, З.С. Гладуна, Б.Т. Кляйненка, А.С. Лисової, В.Ф. Москаленка, О.С. Мусія, Я.Ф. Радиша, В.М. Рудого, І.Я. Сенюти, С.Г. Стеценка, С.В. Шевчука та ін. Інновації у сфері управління охороною здоров'я були предметом дослідження А. Віленського, С. Гуткевича, А. Розумного та ін.

Вагомий внесок у дослідження питань теорії та практики функціонування освіти і науки внесли праці зарубіжних вчених Г. Беккера, Ч. Бексона, М. Благау, Г.Дж. Брока, А. Вагнера, Дж. Вейзе, Є. Деннісова, П. Друкера, К. Ерроу, Дж. Кейнса, П. Самуельсона, Т. Шульца, А. Анчишкіна, В. Афанас'єва, В. Басова, С. Белякова, В. Єрошина, В. Жаміна, Е. Жильцова, С. Костяняна, С. Струмиліна, Д. Чупрунова. Питанням теорії та практики фінансового забезпечення освіти, науки та соціальної сфери приділяли увагу також й українські економісти, такі як: С. Буковинський, Т. Боголіб, О. Василик, В. Геєць, В. Глушенко, А. Даниленко, А. Криклій, В. Кудряшов, В. Куценко, Е. Лібанова, І. Лук'яненко, І. Лютий, Н. Новіков, Т. Оболенська, К. Павлюк, Д. Полозенко, Г. П'ятченко, П. Саблук, В. Федосов, О. Чубукова, І. Чугунов, С. Юрій.

На сучасному етапі деякими проблемами розвитку сфери культури і мистецтва займаються вітчизняні дослідники Євтушенко Г.А., Коломийчук В.С., Куценко В.І., Новіков В.М., Орлатий М.К., Остафійчук Я.В., Прокопа І.В., Прокопишак К.В., Семів Л.К., Стеченко Д.М., Удовиченко В.П., Янковська Л.А., а також закордонні учені А. Парасурман, А. Острома, Д. Лакобуссі, П. Постма, В. Цайтамл, М. Бітнер, Б. Бумс, Г. Беквіт, Л. Демидова, В. Черенкова, М. Іванов, А. Челенкова, М. Фербер, Р. Земке.

Актуальність проблеми державно-приватного партнерства підтверджується підвищеним інтересом учених-економістів до теоретичних і практичних аспектів його впровадження, у т.ч. таких провідних українських учених, як: О. Амоша, О. Азарян, Б. Буркинський, Н. Внукова, А. Гриценко, М. Долішній, В. Дементьєва, В. Карсекіна, О. Майдебур, А. Мельник, В. Сікора, О. Поважний, М. Чумаченко. Зокрема, проблемам відносин між державою і приватним сектором з використанням інструментів фасіліті – менеджменту присвячені праці в основному зарубіжних вчених, таких як: М. Іванов, Ф. Котте, І. Крюков, І. Літвін, П. Струнілін, А. Талонов, А. Шадрін.

Проте, проблема використання інструментів фасіліті - менеджменту в механізмі відшкодування витрат у сфері соціального відтворення, перш за все в охороні здоров'я, освіти й науці, культурі й мистецтві, є недостатньо дослідженою як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення доцільності використання нової специфічної форми державно-приватного партнерства у сфері соціального відтворення з використанням інструментів і методів фасіліті – менеджменту для економії бюджетних коштів та залучення альтернативних джерел відшкодування витрат у сфері охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва з метою їх модернізації та реформування.

Результати дослідження. Визначимося з понятійним апаратом, який буде застосований в дослідженні сфери соціального відтворення соціально-економічної системи.

Під сферою соціального відтворення (далі – ССВ) будемо розуміти частину соціально-економічної системи, в рамках якої здійснюється відтворення людського капіталу через безперервно триваюче індивідуальне соціальне відтворення кожної людини.

Відтворення людини як системи – це взаємопов'язаний, взаємозалежний і безперервний ланцюг відтворення «біо-людини», «трудо-людини» та «соціо-людини». ССВ характеризується переважаючою роллю відтворення «соціо-людини».

Домінуючим способом соціального відтворення є надання послуг. Під послугами ССВ будемо розуміти соціальні нематеріальні чисті послуги особистого призначення, які надаються суб'єктами ССВ з метою підтримки безперервного індивідуального відтворення триєдності «біо - трудо - соціо» людини як основного способу відтворення людського капіталу. З одного боку, суб'єкти, які надають послуги у ССВ, - це, в основному, соціальні організації з домінуючою одного з трьох видів послуг:

- (1) охорони здоров'я;
- (2) освіти і науки;
- (3) культури і мистецтва.

З другого боку, суб'єкти, що надають послуги ССВ, залежно від переслідуваних ними цілей, відносяться до одного з трьох сегментів:

- (1) державного;
- (2) економічного (комерційного);
- (3) соціального (некомерційного).

Припущення, що в ССВ здійснюється відтворення в першу чергу «соціо-людини» не означає, що там не відбувається відтворення «біо-» і «трудо-» людини. Так, сукупність соціальних організацій, які сконцентровані в певному соціально-економічному просторі і протягом певного часу надають систему послуг охорони здоров'я - це кластер, призначений в основному для відтворення «біо-людини». Другий кластер (сукупність соціальних організацій освіти і науки) - це кластер, призначений в основному для відтворення «трудо-людини». Останній кластер (сукупність соціальних організацій культури і мистецтва) - це кластер, призначений в основному для відтворення «соціо-людини».

Об'єднуючи основні положення теорії кластерів з положеннями соціологічного структурно-цільового підходу, можна виявити горизонтально-вертикальні взаємозв'язки між суб'єктами ССВ, які можна представити у вигляді кластерно-сегментарної структури. Така структура ССВ показує, що в кожному з трьох сегментів діють

одночасно соціальні організації всіх трьох кластерів. Наочно, це можна представити у вигляді матриці (рис. 1).

Сегмент 3	некомерційний сегмент охорона здоров'я «біо-людина»	некомерційний сегмент освіта і наука «трудо-людина»	некомерційний сегмент культура і мистецтво «соціо-людина»
Сегмент 2	комерційний сегмент охорона здоров'я «біо-людина»	комерційний сегмент освіта і наука «трудо-людина»	комерційний сегмент культура і мистецтво «соціо-людина»
Сегмент 1	державний сегмент охорона здоров'я «біо-людина»	державний сегмент освіта і наука «трудо-людина»	державний сегмент культура і мистецтво «соціо-людина»
	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3

Рис. 1. Сфера соціального відтворення: кластерно-сегментарний підхід

Беручи до уваги те, що відтворення «соціо-людини» можливе тільки після того, як будуть відтворені «біо-» і «трудо-» людина, враховуючи множинність інвесторів, що відшкодовують витрати за спожиту послугу або досягнутий результат, тобто паритетну участь в соціальному відтворенні державного, комерційного та некомерційного сегментів ССВ, можна припустити, що розв'язання протиріччя щодо частки цієї участі лежить у виборі найбільш адекватного для конкретної держави механізму відшкодування витрат у сфері соціального відтворення. А саме, в необхідності формування такого економічно ефективного та соціально справедливого механізму, який би позитивно впливав на соціальне відтворення, відображаючи інтереси всіх членів суспільства.

Використовуючи наочність наведеної кластерно-сегментарної матриці можна запропонувати такий варіант участі державного, комерційного та некомерційного сегментів в соціальному відтворенні:

- (1) в наданні послуг охорони здоров'я, за допомогою яких здійснюється в основному відтворення «біо-людини» має домінувати державний сегмент;
- (2) в наданні послуг освіти і науки, за допомогою яких здійснюється в основному відтворення «трудо-людини», має домінувати комерційний сегмент;
- (3) в наданні послуг культури і мистецтва, за допомогою яких здійснюється в основному відтворення «соціо-людини», має домінувати некомерційний сегмент.

Цей варіант зовсім не означає, що у сфері охорони здоров'я не повинні бути присутніми комерційний і некомерційний сегменти, послуги освіти і науки повинні бути тільки комерційними, а послуги культури і мистецтва виключно некомерційними. Пропонований варіант дозволяє поставити найбільш загальні акценти для подальших досліджень, з урахуванням яких можна буде виявити як специфічні особливості формування механізму відшкодування витрат на послуги в кожному конкретному кластері, так і розробити принципові універсальні основи побудови механізму відшкодування витрат на послуги ССВ в цілому.

В Україні сфери охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва продовжують залишатися одними з менш розвинених сфер суспільного відтворення. У нашій країні послуги цих сфер називаються «соціальними послугами» і, як правило, велика частина таких послуг надавалася і зараз теоретично надається безкоштовно. Цей принцип вважають одним з основних досягнень українського суспільства. Однак при цьому на практиці виникає питання можливості дійсно реального забезпечення

справедливих умов для всіх членів суспільства в задоволенні тих чи інших потреб в послугах охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва.

На сьогодні мінімальна потреба у фінансових ресурсах на охорону здоров'я, за оцінкою експертів, становить понад 80 млрд. грн. В державному бюджеті на 2012 рік за загальним фондом виділено - 56,1 млрд. грн., частка витрат на охорону здоров'я у структурі ВВП становить 3,7%. За останнє десятиліття частка державних видатків на охорону здоров'я у ВВП коливалася від 2,6% (у 2002 році) до 3,2% (у 2010 році) [1]. За роки незалежності в Україні на охорону здоров'я виділялося не більше 4% ВВП. За рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я, неможливо очікувати ефективної роботи галузі, якщо витрати на неї становлять менше 5% ВВП, а частка відрахувань від ВВП на потреби охорони здоров'я, яка складає менше 6%, свідчить про непрацездатність галузі [2]. В Європейському регіоні на охорону здоров'я витрачається 7,7% ВВП, в Євросоюзі — 8,7%. Медичні системи Норвегії та Швеції, відомі високими стандартами медичного забезпечення, майже повністю фінансуються державою. Рівень витрат на охорону здоров'я – близько 9% ВВП. В США такі витрати складають 11 – 14%, в Німеччині 10 – 11%, у Великобританії 7 – 9,8% ВВП. В середині 60-х років в СРСР на ці цілі витрачалось близько 6 – 6,5% ВВП. У розрахунку на душу населення (за паритетом купівельної спроможності у доларах США) загальні витрати на національну систему охорони здоров'я в Україні у 5,5 разу нижчі, ніж у Європейському регіоні. Все це свідчить, що наша держава самостійно не в змозі виконати всі фінансові зобов'язання.

Частка державних видатків на освіту і науку у ВВП за часи незалежності України сягала у середньому 5,8%. За останнє десятиліття цей показник коливався від 4,3% (у 1999 році) до 8,4% (у 2010 році). За останніми даними, у 2012 р. на освіту і науку заплановано витратити 92,5 млрд. грн., тобто 6,1% ВВП. Деякі дослідники вважають, що такі параметри є достатньо високими порівняно з країнами Європейського Союзу (на рівні скандинавських країн) [3]. Проте внаслідок низького ВВП середньорічні видатки на одного студента, що навчався за бюджетні кошти в 2010/11 навчальному році, становили близько 2270 євро. Це складає лише 51% від рівня витрат в Естонії (найменший показник у ЄС) або 28% від середнього по ЄС показника. Закони України про освіту і науково-технічну діяльність чітко визначають відсоток ВВП на освіту і науку. Ці показники, відповідно, дорівнюють 10,0% та 1,7%. Варто нагадати, що ще у 90-х роках держави Євросоюзу згідно з Лісабонською стратегією, взяли на себе зобов'язання виділяти на науку не менше, ніж 2% ВВП, довівши згодом цю цифру до 3% [4]. Але жодного разу, з моменту набуття незалежності, Україні не вдалося вийти на законодавчо встановлений рівень фінансування освіти і науки. Таким чином, державне фінансування освіти і науки в Україні є вкрай незадовільним.

На сьогодні в Україні досить складно назвати реальні цифри рівня державного фінансування культури і мистецтва завдяки недосконалості та розрізненості статистичної бази. Видатки на культуру в державних бюджетах 1991 - 2004 років не перевищували в середньому 0,33% ВВП (або до 1,1% від видатків консолідованого бюджету). Як показує фінансова статистика, бюджетне фінансування культури в Україні на всіх рівнях різко зменшилося в 1993 - 1998 роках, а потім, в 1999 - 2004 роках обсяги бюджетних видатків на культуру постійно зростали [5]. Стрімке падіння фактичних видатків на культуру зупинилося у 1999 році та утримувалося до 2005 року на рівні близько 0,33% ВВП. В Україні у 2004 році сукупні бюджетні витрати на культуру в розрахунку на душу населення дорівнювалися приблизно 6 дол. США, що є невисоким показником порівняно з нашими сусідами – Росією, Польщею, Білоруссю, у яких ці витрати в кілька разів вищі (15 – 17 дол. США). У 2005 році видатки на культуру на душу населення різко зросли та склали 8,5 дол. США. Обсяги фінансування культури з державного бюджету України в 2005 році склали 1,99 млрд. грн. Виходячи із затверджених витрат державного бюджету на 2005 рік у розмірі 95,5 млрд. грн., частка витрат на культуру - 2,1% від загальних витрат держави. Якщо використовувати такий макроекономічний показник як ВВП (в 2005 році він складав 424,7 млрд. грн.), то неважко визначити частку витрат на культуру і мистецтво у структурі ВВП - 0,5% ВВП. В державному бюджеті на 2012 рік на культуру і мистецтво виділено 2,85 млрд. грн.,

частка витрат у структурі ВВП становить 0,2% ВВП. Попри встановленого у 1992 році в Законі України «Основи законодавства України про культуру» (ст. 23) обсягу видатків на культуру в розмірі 8% ВВП, цей обсяг, протягом років незалежності України, не перевищував 0,5% ВВП. У розвинутих країнах Європи частка державних витрат на культуру складає від 4,8% (Швеція) до 2,5% ВВП (Бельгія). В країнах, що розвиваються, ця частка складає 1,4 – 1,7% ВВП та має тенденцію до збільшення відповідно до зростання рівня ВВП [6]. В Україні бюджетне фінансування закладів культури продовжує базуватися на «залишковому» принципі, але залишається основним джерелом їхніх доходів, що робить сферу культури і мистецтва дуже вразливою в моменти бюджетних труднощів.

На відміну від інших галузей національного господарства, сфери охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва в Україні майже повністю залежать від державного бюджетного фінансування. Розвиток і залучення інших джерел фінансування стримується як недостатньою зацікавленістю приватного (комерційного) та некомерційного (соціального) сегментів, так і негативним відношенням з боку державних органів управління в цілому. Одного ж бюджетного фінансування, як свідчить навіть біглий огляд вітчизняних статистичних даних та деяких міжнародних показників, не вистачає для нормальної взаємодії організацій охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва з іншими галузями національного господарства, які вже працюють по законах ринку. За таких умов, економічно ефективне та соціально справедливе відшкодування витрат на послуги сфери соціального відтворення в повному обсязі не можливе ні в теоретичному, а ні в практичному аспекті. Тому, механізм відшкодування витрат у сфері соціального відтворення необхідне формувати так, щоб від відображав інтереси всіх членів суспільства, враховував існування множинності інвесторів та обов'язкову паритетну участь в соціальному відтворенні державного, комерційного та некомерційного сегментів ССВ.

Своєрідним інституційним та організаційним альянсом держави, комерційного (приватний бізнес) та некомерційного сегментів ССВ, створеним задля реалізації суспільно значущих проектів у широкому спектрі діяльності – від розвитку стратегічно важливих галузей національного господарства до надання суспільних соціальних послуг у масштабах всієї країни чи окремих територій, є державно-приватне партнерство (далі – ДПП). Тому, використання інструментів і методів ДПП в механізмі відшкодування витрат сфери соціального відтворення є достатньо актуальним, особливо враховуючи те, що державно-приватне партнерство – це, передусім, об'єднання різних пріоритетів, інтересів та ресурсів задля досягнення спільної мети. Дуже важливим є те, що ДПП дозволяє об'єднати ресурси держави та бізнесу. Внеском з боку держави є об'єкти інфраструктури, нові сегменти клієнтів, фінансові гарантії та ін., а з боку бізнесу – інвестиції, навички управління, зниження витрат, інноваційні рішення тощо. Стратегічними напрямками використання механізмів співпраці бізнесу і держави вважають транспорт, зв'язок, сферу ЖКГ, інновації, а в соціальній сфері – освіту, охорону здоров'я, культуру, комплексну систему соціального захисту населення [7].

Для регулювання відносин у сфері державно-приватного партнерства в Україні у 2010 році було прийнято спеціальний Закон України «Про державно-приватне партнерство», в якому визначено організаційно-правові засади та основні принципи взаємодії державних партнерів з приватними [8]. Законом встановлено, що державно-приватне партнерство — це співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами — підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору. Згідно зі ст. 4 цього Закону, охорона здоров'я, туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт є одними з галузей економіки, в яких можлива реалізація державно-приватного партнерства. На жаль, Закон не включає до пріоритетних сфер застосування ДПП освіту, науково-дослідницьку діяльність та інноваційну сферу, хоча й не забороняє такого використання, вказуючи в тій же ст. 4, що державно-приватне партнерство може

застосовуватися в інших сферах діяльності, крім видів господарської діяльності, які відповідно до законодавства дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам та організаціям. В той час як в проекті Закону України «Про загальні засади розвитку державно-приватного партнерства в Україні», схваленим Кабінетом міністрів України у 2008 році, наукова діяльність та інноваційна сфера були названі серед основних галузей, де передбачено розгортання проектів ДПП.

В рамках державно-приватного партнерства в Україні можуть укладатися договори про: (1) концесію; (2) спільну діяльність; (3) розподіл продукції та (4) інші договори. Розподіл продукції є специфічним видом ДПП, який застосовується виключно у сфері видобутку корисних копалин і регулюється спеціальним законодавством. Отже, законодавчо встановленими формами здійснення ДПП у кластерах сфери соціального відтворення (охорона здоров'я, освіта і наука, культура і мистецтво) залишаються концесія та спільна діяльність.

В Законі України «Про концесії» (1999 р.) визначено, що концесія — це надання з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань щодо створення (будівництва) та (або) управління (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику [9]. Концесія передбачає сплату концесіонером концесійних платежів, які вносить концесіонер за право створення або управління (експлуатації) об'єктами, що надаються в концесію. Право на концесію надається на конкурсних засадах шляхом проведення концесійного конкурсу. Важливо зазначити, що договір концесії не передбачає переходу права власності на об'єкт концесії до концесіонера та прямо встановлює, що об'єкти права державної чи комунальної власності, надані у концесію, не підлягають приватизації протягом дії концесійного договору. Мінімальний строк дії концесійного договору 10 років, максимальний – 50.

Досить популярною формою співпраці між господарюючими суб'єктами є договір про спільну діяльність, який дає можливість без реєстрації юридичної особи спільно діяти для досягнення певної мети, що не суперечить Цивільному кодексу України (2003 р.) [10]. Договір про спільну діяльність є найбільш зручною формою співробітництва юридичних осіб, заснованих на засадах різних форм власності, наприклад, державних (комунальних) та приватних підприємств. Спільна діяльність може здійснюватися на основі об'єднання вкладів учасників або без такого об'єднання. На особливу увагу заслуговує той факт, що спільна мета, на досягнення якої спрямована діяльність учасників, може бути як комерційною, так і некомерційною, тобто спрямованою на досягнення будь-якої іншої мети, не пов'язаної з отриманням прибутку. Це є важливим чинником, якщо йдеться про утворення спільних підприємств з державними чи комунальними закладами сфери охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва, переважна більшість яких є неприбутковими організаціями.

Крім розглянутих видів договорів про розподіл продукції, концесію та спільну діяльність Закон України «Про державно-приватне партнерство» (ст. 5) дозволяє укладати так звані «інші договори», вказуючи, що вид договору визначається органом, який приймає рішення про здійснення ДПП і, що такі договори регулюються законодавством з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом, у разі якщо до них у передбаченому цим Законом порядку прийнято рішення про здійснення ДПП. Однією з таких «інших форм» державно-приватного партнерства у сферах охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва, яка, незважаючи на поширення в Європі, майже невідома в Україні, може бути специфічна форма ДПП з використанням механізмів фасіліті – менеджменту (далі – ФМ).

Термін «фасіліті – менеджмент» (Facility Management) має достатньо велику кількість інтерпретацій в літературі, але найбільш розповсюдженим є поняття ФМ як управління інфраструктурою організації або управління нерухомістю, інженерною і

соціальною інфраструктурою організації [11]. У загальному розумінні, ФМ — це комплексне управління об'єктом нерухомості (цілісним майновим комплексом) шляхом інтеграції людей та процесів, що передається на аутсорсинг окремим підрядним організаціям чи спеціалізованим ФМ – компаніям [12].

Центральною ідеєю ФМ є принцип поділу функцій будь-якої організації на профільні та непрофільні. До профільних належать ті функції, для виконання яких безпосередньо була створена відповідна організація. Крім профільних функцій, діяльність будь-якої організації передбачає велику кількість супутніх функцій або непрофільних (організація харчування, оплата енергоносіїв та комунальних послуг, придбання постільної білизни, паливно-мастильних матеріалів, послуг зв'язку, вивезення сміття, прибирання, проведення поточних ремонтів обладнання та приміщень, обслуговування комунікацій тощо). Усі ці непрофільні функції можуть бути предметом ФМ.

Зупинятися детально на теоретичних дослідженнях суті ФМ в рамках цієї статті не є доцільним, більш важливим для подальшого дослідження є його арсенал практичних інструментів та методів, які можна було б застосувати в механізмі відшкодування витрат сфери соціального відтворення. Фасіліті - менеджмент уявляє собою практичний метод, який передбачає аналіз, документування та оптимізацію всіх, значущих з точки зору витрат, процесів, що протікають в об'єктах, з урахуванням реальних робочих місць та інтересів власника. Ключовим практичним завданням ФМ є ефективна модернізація та визначення шляхів зниження інфраструктурних витрат з одночасною підтримкою (або підвищенням) якості послуг.

В сферах охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва, які майже повністю залежать від державного фінансування, на сьогодні склалася така ситуація, за якої значна частина коштів, закладених у бюджеті, витрачається саме на забезпечення непрофільних функцій відповідних закладів, тобто на інфраструктурні витрати. Так, наприклад, фінансування сфери охорони здоров'я з державного бюджету орієнтовано головним чином на утримання сфери (хоча, доцільно було б на лікування хворого), а саме: 60% фінансування прямує на заробітну платню медичних працівників (за оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, якщо питома вага заробітної платні в структурі витрат на охорону здоров'я складає більше 30%, то це свідчить про відсутність процесу відтворювання в галузі); 30% на оплату комунальних послуг (у тому числі господарські та канцелярські витрати); решта 10% на лікування пацієнтів. Продовжуючи приклад, витрати місцевих бюджетів на охорону здоров'я по структурі нагадують витрати державного бюджету, а саме: на заробітну платню прямує близько 68 – 70% від їх загального об'єму; на медикаменти 7 – 8%; на харчування хворих 4 – 5%; на оплату комунальних послуг 9 – 10%; на придбання устаткування 3 – 4%; на інші витрати 7 – 8%. Така практика фінансування та розподілу витрат бюджетів поширюється практично на всі заклади, які залежать від державного фінансування, в т.ч. й в сферах охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва (можливе лише з невеликими відхиленнями від вказаних цифр).

Як свідчить міжнародна практика, ФМ завжди зменшує витрати на утримання об'єктів нерухомості з одночасним підвищенням якості обслуговування шляхом найму допоміжного персоналу, а також за рахунок економії коштів при оптовій закупівлі витратних матеріалів, продуктів харчування, будівельних матеріалів та ін., оскільки одна ФМ - компанія може опікуватися кількома закладами [13].

На сьогодні в українському юридичному полі ФМ може бути оформлений двома способами (хоча законодавчо поняття ФМ ще не визначено та жодних додаткових обмежень щодо ФМ - договорів не встановлено). Перший спосіб – це повний аутсорсинг усіх непрофільних функцій спеціалізованій компанії. Такий ФМ може бути оформлений шляхом укладення договору управління майном. Другий спосіб – це аутсорсинг окремих функцій шляхом укладення договорів підряду.

Аутсорсинг сам по собі вважається конкурентною перевагою, а коли аутсорсинг досить широко переліку послуг зосереджений в руках однієї сервісної компанії, його ефективність збільшується в кілька разів. Таким чином, застосування такої форми

державно-приватного партнерства як ФМ має сенс та може бути одним з дієвих способів економії бюджетних коштів.

Слід відзначити, що концепція ФМ добре вписується в контекст вітчизняного законодавства, яке чітко вказує, що здійснення державно-приватного партнерства передбачає виконання однієї або кількох таких функцій як: проектування, фінансування, будівництво, відновлення (реконструкція, модернізація), експлуатація, пошук, обслуговування, а також інших функцій, пов'язаних з виконанням договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства.

Висновки. Використання вигід ФМ, як однієї з інноваційних форм державно-приватного партнерства, у сфері соціального відтворення дозволить суттєво розширити межі традиційної концепції експлуатаційного обслуговування до концепції управління ресурсами та процесами, які не відносяться до основної діяльності організації, як стратегічного інфраструктурного управління.

Істотно залежність результатів функціонування організацій від рівня інфраструктурного забезпечення здійснюваних в них процесів; значна питома вага витрат на інфраструктуру в загальних витратах організацій; наявність значних резервів підвищення ефективності функціонування інфраструктури та можливостей її раціональної організації – все це ті фактори, які визначають доцільність використання інструментів та методів ФМ в механізмі відшкодування витрат сфери соціального відтворення враховуючи паритетну участь державного, комерційного та некомерційного сегментів ССВ.

Л і т е р а т у р а

1. Реформування системи охорони здоров'я в Україні: організаційне, нормативно-правове та фінансово-економічне забезпечення: Аналітична доповідь [ред. Попченко Т.В.] / Національний інститут стратегічних досліджень. - К.: НІСД, 2011. – 37 с.
2. О необходимых мерах государственной политики в сфере здравоохранения Украины в условиях экономического кризиса: Доклад внештатных экспертов Всемирной организации здравоохранения [ред. И.М. Шейман, С.В. Шишкин]. – Осло, 2009. – 46 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0011/132959/Oslo_report_rus.pdf
3. Ілляшенко Т.О. Проблеми та перспективи фінансування освіти і науки в Україні в умовах економічної кризи / Т.О. Ілляшенко, І.О. Радіонова // Механізм регулювання економіки. — 2010. — № 1. — С. 223–228.
4. Сравнение мировой статистики в области образования : Всемирный доклад по образованию / Институт статистики UNESCO. — Монреаль, 2007. — 207 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.uis.unesco.org/template/pdf/ged/2007/GED2007_rus.pdf
5. Шляхи удосконалення фінансування культури в Україні: Аналітична записка [ред. Гриценко О.А., Солодовник В.В.] / Український центр культурних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2004_1.php#
6. Зарубіжний досвід залучення позабюджетних коштів на розвиток культури: Аналітична записка [ред. Бакальчук В., Кузьмук О.] / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/February/2.htm>
7. Павлюк К.В. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави / К.В. Павлюк, С.М. Павлюк // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. - № 17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>
8. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01 липня 2010 року № 2404-VI зі змінами. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>
9. Закон України «Про концесії» від 16 липня 1999 року № 997-XIV зі змінами. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997-14>
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV зі змінами. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
11. Иванов Н.Н. Управление сферой услуг: инфраструктурный подход: [Монография] / Иванов Н.Н. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2001. – 340 с.
12. Талонов А.В. Фасилити менеджмент: [Учеб. пособие для студ. спец. "Менеджмент организации"] / Талонов А.В. - М.: Государственный ун-т управления. Институт менеджмента в строительстве и управления проектом, 2010. - 101 с.
13. Navy J. Facility Management: Grundlagen, Computerunterstützung, Einführungsstrategie, Praxisbeispiele: 3rd Edition / Navy J. – Berlin – Heidelberg - New York: Springer Verlag, 2002. – 246 p.

References

1. Reformuvannya systemy ohorony zdorovya v Ukraini: organizatsionne, normativno-pravove ta finansovo-ekonomichne zabezpechennya: Analitichna dopovid [red. Popchenko T.V.] / Natsionalnyi institut strategichnyh doslidzhen. - K.: NISD, 2011. – 37 s.
2. O neobxodimix merax gosudarstvennoi politiki v sfere zdravooxraneniya Ukraini v usloviyax ekonomicheskogo krizisa: Doklad vneshtatnix ekspertov Vsemimoi organizatsii zdravooxraneniya [red. I.M. Sheiman, S.V. Shishkin]. – Oslo, 2009. – 46 s. [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupa: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0011/132959/Oslo_report_rus.pdf
3. Ilyashenko T.O. Problemi ta perspektivi finansuvannya osviti i nauki v Ukraini umovax ekonomichnoy krizy / T.O. Ilyashenko, I.O. Radionova // Mexanizm reguluvannya ekonomiky. — 2010. — № 1. — S. 223–228.
4. Sravnenie mirovoi statistiki v oblasti obrazovaniya: Vsemirniy doklad po obrazovaniu / Institut statistiki UNESCO. — Monreal, 2007. — 207 s. [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupa: http://www.uis.unesco.org/template/pdf/ged/2007/GED2007_rus.pdf
5. Shlyaxi udoskonalennya finansuvannya kulturi v Ukraini: Analitichna zapiska [red. Gritsenko O.A., Solodovnik V.V.] / Ukrainyskiy tsentr kulturnix doslidzhen [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupu: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2004_1.php#
6. Zarubizhniy dosvid zaluchennya pozabudzhethnix koshtiv na rozvitok kultury: Analitichna zapiska [red. Bakakchuk V., Kuzmuk O.] / Natsionalnyi institut strategichnyh doslidzhen [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupu: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/February/2.htm>
7. Pavluk K.V. Sutnist i rol dergavno-privatnogo partnerstva v sotsialno-ekonomichnomu rozvitku dergavy / K.V. Pavluk, S.M. Pavluk // Naukovi pratsi KNTU. Ekonomichni nauki. – 2010. - № 17. [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupu: <http://www.nbu.gov.ua>
8. Zakon Ukrainy «Pro dergavno-privatne partnerstvo» vid 01 lipnya 2010 roku № 2404-VI zi zminamy. [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupu: <http://www.president.gov.ua>
9. Zakon Ukrainy «Pro kontsesii» vid 16 lipnya 1999 roku № 997-XIV zi zminamy. [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997-14>
10. Tsivilnyi kodeks Ukrainy vid 16 sichny 2003 roku № 435-IV zi zminamy. [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
11. Ivanov N.N. Upravlenie sferoi uslug: infrastrukturniy podxod: [Monografiya] / Ivanov N.N. – SPb.: Izd-vo SPbGUEF, 2001. – 340 s.
12. Talonov A.V. Fasiliti menedgment: [Ucheb. posobie dlya stud. spets. "Menedgment organizatsii"] / Talonov A.V. - M.: Gosudarstvennyi un-t upravleniya. Institut menedgmenta v stroitelstve i upravleniya proektom, 2010. - 101 s.
13. Navy J. Facility Management: Grundlagen, Computerunterstützung, Einführungsstrategie, Praxisbeispiele: 3^d Edition / Navy J. – Berlin – Heidelberg - New York: Springer Verlag, 2002. – 246 p.

В статье рассмотрена одна из основных проблем паритетного участия в социальном воспроизводстве государственного, коммерческого и некоммерческого секторов - отсутствие адекватного для украинского государства механизма возмещения расходов в сфере социального воспроизводства. Показана необходимость формирования экономически эффективного и социально справедливого механизма, который бы положительно влиял на социальное воспроизводство, отражая интересы всех членов общества, учитывал существование множества инвесторов и принцип паритетности. Установлено, что использование инструментов и методов государственно-частного партнерства, объединяющее разные приоритеты, интересы и ресурсы для достижения общей цели, в механизме возмещения затрат является актуальным и целесообразным. Рассмотрены особенности применения государственно-частных договоров о распределении продукции, концессии и совместной деятельности в трех основных кластерах сферы социального воспроизводства: здравоохранение, образование и наука, культура и искусство. Исследована целесообразность использования новой специфической формы государственно-частного партнерства в сфере социального воспроизводства с использованием инструментов фасилити - менеджмента для экономии бюджетных средств и привлечения альтернативных источников возмещения затрат в сферы здравоохранения, образования и науки, культуры и искусства для их модернизации и реформирования. Ист. 13.

Ключевые слова: сфера социального воспроизводства, механизм возмещения затрат, государственно-частное партнерство, фасилити – менеджмент.

The article describes one of the main problems of equal participation in the social reproduction of the public, commercial and nonprofit sectors. This is - for lack of adequate Ukrainian state cost recovery mechanism for social reproduction. The necessity of the formation of an economically efficient

and socially equitable mechanism that would positively affect the social reproduction. This mechanism should reflect the interests of all members of society, to take into account the existence of many investors, and the principle of parity. It is established that the use of tools and techniques of public-private partnerships that bring together different priorities, interests and resources to achieve a common goal, in the mechanism of cost recovery is relevant and useful. The features of public-private agreements on production sharing, concessions and joint activities in three main clusters of spheres of social reproduction: health, education and science, culture and art. We study the feasibility of using a new specific form of public-private partnership in the sphere of social reproduction using the tools facility - management. Instrumentation of facility - management can be used for budgetary savings and to attract alternative sources of cost recovery in health, education and science, art and culture for their modernization and reform. Sources 13.

Key of words: sphere of social reproduction, mechanism of cost recovery, public-private partnership, facility - management.

Кусик Н.Л., кандидат економічних наук, доцент, завідувача кафедрою бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Рецензент **Козаченко Г.В.**, доктор економічних наук, професор, завідувача кафедрою менеджменту та економічної безпеки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля